

könyv
könyvtár
könyvtáros

1993
augusztus

Képek a Könyvtárgyak című
kiállításról.
Híradásunkat lásd
a 66. oldalon.
(Pálmai József
felvételei)

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1993. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

Katsányi Sándor: Tendenciák és illúziók	3
Cholnoky Győző: Könyvtár és könyvtáros. Történeti és szociológiai vázlat .	10
Darányi Sándor: A felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok át- és továbbképzése II.	19

Műhelykérdések

Berke Barnabásné: Mi újság a nemzetközi szabványosításban?	26
Ferenczi Zsuzsanna: Közérdekű, közhasznú, közösségi, köznapi tájékoztatás	30

Könyvtári élet

Sonnevend Péter: Feljegyzések a főváros nyilvános könyvtáráról III.	34
--	----

Könyv és Nevelés

Dán Krisztina: Helyünk a világban – helyünk az iskolában	38
P. Kovács Imre: Iskolakönyvtári szívhangok II.	43

Szabad tér

Gaál Orsolya: Döntő az első olvasmány	47
Mikulás Gábor: Könyvtárostánáira emléke	48

Extra Hungariam

Mikulás Gábor: Ausztrál diákok és a könyvtár	52
Lukács István: Olvasásra nevelés és történelem	54

Konferenciák

Poprády Géza: LIBER konferencia Lisszabonban	58
Erkel-emléknap az FSZEK Zenei Gyűjteményében (P. Gy.)	59

Perszonália

Dr. Szabó Ferenc: Búcsú Balogh Ferentztől	61
--	----

Holmi

. . . . .	63
-----------	----

Recenziók

Pogány György: „Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért	67
Bényei Miklós: Egy műfaj újjáéledése(?)	68
Balogh Ferencné: Olvasás és társadalom	70

Lapunk e számát a Könyvtárügyek c. kiállítás anyagából válogatott művekkel illusztráltuk

From the contents

- Sándor Katsányi*: Collection development in public libraries. Tendencies and illusions (3);
Győző Cholnoky: Value and personality in the library. A historical and sociological outline (10);
Zsuzsanna Ferenczi: Community information, public information (30).

Cikkeink szerzői

Balogh Ferencné, a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa; *Bényei Miklós*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Berke Barnabásné*, az OSZK fősztályvezetője; *Cholnoky Győző*, az OIK munkatársa; *Dán Krisztina*, a Fővárosi Pedagógiai Intézet munkatársa; *Darányi Sándor*, az ELTE oktatója; *Ferenczi Zsuzsanna*, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola oktatója; *Gaál Orsolya*, gimnáziumi tanuló; *Katsányi Sándor*, az FSZEK fősztályvezetője; *Lukács István*, székelyudvarhelyi könyvtárostanárr; *Mikulás Gábor*, a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola Könyvtárának munkatársa; *P. Kovács Imre*, a Köznevelés fejlesztő-helyettese; *Pogány György*, az MTA Zenetudományi Intézet könyvtárának munkatársa; *Poprády Géza*, az OSZK mb. főigazgatója; *Sonnevend Péter*, az OSZK fősztályvezetője; *dr. Szabó Ferenc* újságíró

Szerkesztőbizottság:
Poprády Géza elnök,
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:
Bereczky László főszerkesztő,
Bajai Mária tervezőszerkesztő,
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120
Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Maróti Istvánné**, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója
Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben
Fefelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési és Kulturális mecenatúrájától és a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat
Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint
HU-ISSN 1216-6804

Tendenciák és illúziók

Az itt következő fejtegetések írója felkérést kapott: foglalja össze azokat a tendenciákat, amelyek megítélése szerint a közkönyvtárak állománygyarapítását (világszerte és nálunk is) jellemzik. (A jelen gyakorlati bonyodalmaival nem kellett foglalkoznia.) Voltaképpen irodalmi szemlézés-féle volt a feladat: körülnézni, elmélkedni, rendbe rakni.

A meghatározó – vagy általam annak vélt – tendenciákat, fő sodrásirányokat értékítélet nélkül törekedtem leírni. Annál is inkább, mert ezek helyenként egymásnak is ellentmondóak, s ha rövidebb távon sejtetik is a várható jövőt, hosszabb távú végiggondolásuk már nem a prognózishoz ad többé-kevésbé biztos fogódzókat, hanem a közkönyvtárak jövője fölötti elmélkedéshez kínál elgondolkoztató szempontokat.

A használati érték térhódítása az eszmei értékkel szemben

Ismeri még valaki *Ranganathan* nevét? Annak idején tanítónk, *Kőhalmi Béla* bácsi gyakran idézte őt, mint a modern könyvtárelmélet nagy alakját, az én ifjonti képzeletemben azonban inkább titokzatos indiai bölcsként jelent meg. Annál is inkább, mert ilyesféle axiómákban foglalta össze a könyvtár lényegét: „1. Az (értékes) könyv számára megfelelő olvasót biztosítani. 2. Az olvasó számára megfelelő könyvet biztosítani.” Sarkigazság ez, és éppen a maga ellentmondásosságában az. Az állomány (és az állománygyarapítás) két alapvető értékkritériumát nevezi meg: a művek eszmei értékét, vagyis a gyarapító könyvtáros tudományi-irodalmi értékrendjének való megfelelést és a *használati értéket*, vagyis az olvasó igényeinek való megfelelést. A két érték állandó és szükségszerű konfliktusban áll egymással.

E konfliktus története mélyen beleágyazódik a közkönyvtárak eszmetörténetébe. Talán nem érdektelen visszatekintenünk rá.

A közművelődési (nép-)könyvtárak első apostolai aufklérista alapon álltak: értékes, jó műveket kell a nép kezébe adni, és bízni a tudomány és a művészet mindenkét felemelő hatalmában. E megközelítésben az *eszmei értéke*, szerepe kizárólagos volt. Később, századunk első évtizedeiben viszont már egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a legjobb könyvek is hatástalanok maradnak, ha az olvasót, mint befogadót figyelmen kívül hagyják. A tudatos „könyvtárpedagógia” klasszikus kora ez; nagy alakjai, *Hofmann*, *Rubakin* már fontos szerepet szánnak az állománygyarapítás kérdéseiben az olvasónak, – ám csak mint a „nevelés tárgyának”. A könyvtárban továbbra is csak a „nevelői célokra használható” könyv létjogát ismerik el. Még távol van a következő lépés, mikor az olvasó – eszmei alakban – mint saját igényeinek érvényesítője is megjelenik a gyarapítási döntésben; ám addig Európa könyvtárügye még átélte egy visszakanyarodó közjátékot. A kemény diktatúrák, *Hitler* és *Sztálin* birodalma a közkönyvtárakban ismét kizárólagossá tette az ideológiát a tőle eltérő olvasói igényekkel szemben. (A náci Németország könyvtáraiból nemcsak az „ellenséges” műveket vonták ki, hanem a „léha szórakoztatást” nyújtókat is.)

A második világháború és méginkább a hidegháború után Nyugat-Európa társadalmait az elmélyülő demokratizálódás jellemzi. Az állampolgár az élet egyre több területén kap beleszólási jogot; megkapja ezt a jogot – közvetetten – a közkönyvtárakban is. Az állománygyarapításnál az olvasót immár nem mint a „nevelés tárgyát” veszik figyelembe, hanem mint személyiséget, akinek jogos igényeire az önmagát már nem mint nevelő, hanem mint szolgáltató intézményt definiáló könyvtárnak tekintettel kell lennie. Még akkor is, ha értékrendje eltér a könyvtárosétól: a könyvtáros legyen toleráns.

Ebben a periódusban (itt most az egyes államok periódus-eltolódására és különösen a késleltetett kelet-európai útra külön nem térek ki), a könyvtári állománygyarapítás két-tényezőssé válik: még mindig a könyvtáros (egyre liberálisabban értelmezett) eszmei értékrendszere a meghatározó, de mellette ott van az olvasó igénye, a könyvtár várható forgalmának a szempontja, tehát a használati érték. S az utóbbi súlya, jelentősége állandóan növekszik. (Annál is inkább, mert a nyugati demokráciákban az ideológiai értékekkel szemben a gyakorlatiak felértékelődése máig ható folyamat. A könyvtárakban egy alapvető társadalmi tendencia elvei érvényesülnek és válnak szakmai gyakorlattá.) E térhódítás a könyvtárakban elvezet(het) egy kritikus fordulóponthoz, a súlypont átbillenéséhez: egy határponttól kezdve immár nem a könyvtáros eszmei értékrendje a domináns (amely engedményeket tesz a használati értéknek), hanem a használati érték válik meghatározóvá, (amelyet persze korlátoz és módosít a könyvtáros eszmei értékrendje). Ez az a kritikus átbillenés, amely azután a könyvtár egész filozófiájára kihat. Ez az a bukfenc, az átbucskázás, mikor a rút varangyból királyfi lesz vagy a királyfiból rút varangy (nézőpont szerint).

Milyen következményekkel jár az „átbillenés”? Eszmei alapot teremt a használati érték legradikálisabb hívei számára, hogy – mint egy fejlődési folyamat végső fázisára – a használati érték *kizárólagosságára* építsék fel könyvtári koncepciójukat. Gyakorlatukban az állománygyarapítás egyetlen kritériuma: igényli vagy nem igényli az olvasó az adott művet. Az angol, a német könyvtárügyben ismerünk ilyen „fundamentalista” megoldásokat, a többséget azonban az jellemzi, hogy a használati érték elsődlegességének elismerése mellett az irodalom alsó és felső szintjénél eszmei kivételt tesznek. (Nem mernek egy bizonyos szint alá menni, s olvasói érdektelenség esetén is állományban tartják pl. a klasszikusokat.)

A használati érték elsődlegességére épülő állományépítési elvnek számos gyakorlati következménye van.

1. A korábbiól eltérő állománygyarapítási tájékoztató *eszközrendszerre* van szükség. Minden periódusnak megvolt a maga adekvát eszköze: az eszmei ideológiai érték kizárólagosságának a központból kiküldött könyvcsomagok feleltek meg, az eszmei érték elsődlegességének az *Új Könyvek* típusú ajánlások. A használati érték előtérbe kerülése más típusú információt igényel: olyant, amelynek a leírásai elégséges tájékoztatást adnak a várható keresletről.

2. Az állományépítés másik oldala: a *kivonás* elve és gyakorlata is gyökeresen megváltozik. Ha a nevelői érték a domináns: csak az elavult, „rosszul nevelő” könyveket kell kivonni, ha viszont a használati érték az elsődleges, akkor az elavultakon kívül minden olyant is, amire már nincs szükség. (Figyeljük meg: Nyugatról Kelet felé haladva egyre több elfekvő könyvet találunk a könyvtárak polcain.)

3. Megváltozik az állományépítési munka *értékelése*. Ahol a művek eszmei értékét fogadják el meghatározónak, ott a jó állománygyarapítás kritériuma a „fent” meghatározott normákkal (mintajegyzékekkel) való megegyezés. Ha viszont a használatot tartjuk meghatározónak, akkor azt kell mérnünk: megfelelő-

e a forgási sebesség, az állomány forgalma az egyes egységek között arányosan oszlik-e meg, nincsenek-e az igényekhez mérten túl szegényesen vagy (mások rovására) túl gazdagon gyarapított állományrészek.

4. A használó-orientált rendszerben megerősödik az ellátási *háttérszolgáltatások* szerepe. A ritkábban keresett művek könyvtári jelenlétéről lemondani jó lélekkel csak ott lehet, ahol azok a háttérszolgáltatások segítségével könnyen és gyorsan előhívhatók, ezért a használat-centrikus könyvtárak vagy könyvtári rendszerek következetesen dolgoznak ezek kiépítésén. A német „háromtagolású könyvtár” a szélsőségesen használat-elvű „olvasóközeli tér” mellett kiépítette belső raktárát, az FSZEK a családi könyvtáraival egy időben megteremtette Központi Ellátó Szolgálatát. A használat-elvhez közelítői könyvtárügyekben felerősödik a könyvtárközi kölcsönzés jelentősége.

Új médiák térhódítása a könyvvel szemben

Kezdetben volt a könyv. Aztán megjelentek az új médiák: a hanglemezek, a diafilmek. A közkönyvtár zavart, félszeg mozdulatokkal nyúlt utánuk; sem a teljes elutasításhoz, sem a teljes elfogadáshoz nem volt ereje. Közbülső megoldást választott: a hagyományos könyv és folyóirat mellé elfogadta őket kiegészítő, színesítő könyvtári anyagnak. S ezzel elindult egy úton, amelyről többé nem tudott letérni.

Választása akkor még többé-kevésbé harmóniában volt az olvasók kulturális szokásaival: többségük a könyvet vallotta a szabadidős művelődés legfontosabb és leggyakrabban használt eszközének, a többit csak ennek kiegészítéseként említette. De nem sokáig volt ez így. Megjelentek és tömegesen elterjedtek a hangkazetták, majd berobbant a videó. Az állampolgárok (köztük a könyvtárlátogatók is) szabadidejében egyre csökkent a könyvolvasás szerepe, s egyre nőtt az egyéb médiáké. Mind tágabbra nyílt az olló a könyvtár kínálata és az állampolgárok tényleges médiafogyasztási szokásai között. Rá kellett ébrednünk: nem áltathatjuk magunkat, a könyv elvesztette korábbi szabadidős pozícióját, s a bemerhető jövőben még további pozícióvesztések is várhatók.

A könyvtár az új médiákat – némi késlekedéssel és tartózkodással – sorra beengedte falai közé. Így kellett tennie, hiszen a szabadidős könyvolvasmányt igénylők száma egyre csökkent, s a közkönyvtár nem vállalhatta (könyvkölcsönző intézményként sem) az ezzel párhuzamosan jelentkező stagnálást vagy lassú visszafejlődést. Csakhogy ekkorra már kialakultak az új médiák üzleti kölcsönzőhálózatai, s a könyvtárnak nem volt lehetősége – de kedve sem – arra, hogy ezekkel versenyre keljen. Maradt ismét a kompromisszumos megoldás: az új médiák állománykiegészítő, színesítő szerepben. De bármily visszafogott is ezek fejlesztése, mégis elég ahhoz, hogy a könyv domináns szerepét lassan, de feltartóztathatatlanul leépítse.

Minden jel arra mutat, hogy a kettős tendencia (a könyveknek, mint szabadidős olvasmányoknak térvesztése és az egyéb, új médiák elnyomulása) tovább tart társadalmi méretekben és a könyvtárakban egyaránt. Egy egészen friss felmérés szerint, melyet tíz keletnémet (volt NDK) város közkönyvtáraiban végeztek, a látogatók 55%-a kért könyvet, a többi „valami mást”, nem hagyományos dokumentumot. Nincs messze tehát az „átbillenés” pillanata, amikor tudomásul kell vennünk: vége egy korszaknak, a hagyományos szabadidős könyvkölcsönzés periódusának, a könyvtárnak nevezett intézmény multi-média kölcsönzővé válik.

Először valószínűleg az olvasók kommersz igényeinek jobban kitett kisebb könyvtári intézmények (mindenekelőtt a városi fiókkönyvtárak) fogják elveszí-

teni hagyományos „könyves” jellegüket, majd követik őket a közepes intézmények is.

A kérdés már nem az, hogy vállalja-e a könyvtár az új médiákat – erre a társadalmi elvárás és saját korábbi döntéseinek logikája egyaránt rákényszeríti – hanem az: milyen formában? Ugyanis a nyomtatott könyvtári anyagokhoz hasonló teljességigénytel képtelen az új médiák gyűjtését kiépíteni, ezért valahol valamiről le kell mondania.

Lemondhat az új médiák terén a „tömegigény”, az „alsóbb igény szint” kielégítéséről, átengedve ezt az üzleti kölcsönzohálózatoknak. Ebben az esetben a könyvtár, ha a könyvek esetében vállalja is a használat-elvű gyarapítási megközelítést, más dokumentumoknál visszatér az eszmei érték-elv kizárólagosságához. Lemondva a potenciális használók széles táboráról az „igényesek” szűk körét elégíti csak ki, azokat viszont jobban, mint a kommersz üzlethálózatok. Ez az út a könyvtárat, mint kölcsönző intézményt fokozatos társadalmi elszigeteléshez vezeti, az ízlésarisztokratizmus irányába.

A másik lehetőség: az új médiák terén vállalni a „szegény hamupipőke” szerepét a gazdag üzleti kölcsönzőkkel szemben. Tudatosan vállalni, hogy e műfajban nálunk a látogatók szerényebb, avíttabb, kevésbé vonzó választékot kapnak – azt viszont ingyen vagy szerény összegért. Ez esetben a könyvtár szociális szerepe kap nagyobb hangsúlyt. A könyvtár a szegények ingyenkönyvtáraként működik. (Sokáig pejoratívan használtuk a könyvtárral kapcsolatban ezt a hasonlatot, napjainkban – úgy tetszik – más akusztikát kapott.) Számolnunk kell azonban azzal, hogy ez az út – vagyis a szociális szerepvállalás jegyében a tisztes szegénységbe való beletörődés – hosszabb távon ugyancsak a periféria felé sodorhatja a könyvtárat, mint kölcsönző intézményt.

A harmadik út is lemondással jár: lemondást követel az ingyenesség elvéről, s az önköltség-elv elfogadását. Ezen az áron a közkönyvtár a perifériára szorulás helyett megőrizheti vagy akár meg is erősítheti helyét az egyéb kölcsönzői hálózatok között. Ám ennek az útnak is súlyos ára van: az eszmei érték dominanciájáról és a szociális szerep érvényesítéséről egyaránt le kell mondani. Viszont ilyen áron valószínűnek látszik a porondon maradás lehetősége.

A nyugat-európai könyvtárügyekben szétnézve mindhárom útra találunk példát. (Ha nem is egyértelműek a választások, de azért kivehető, hogy melyik országban melyik út a domináns, legalábbis a könyvtárosok szakmai beállítódásában.) Nálunk is megtalálható mindhárom könyvtárosi stratégia, s egyre erősebb lesz a választásra kényszerítő körülmények nyomása.

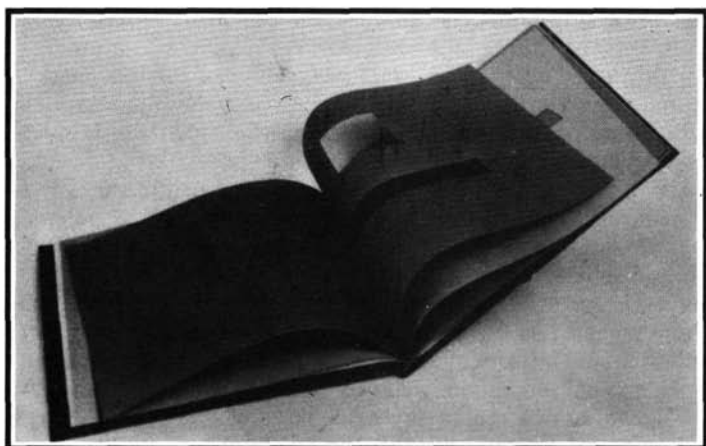
Elmélkedésünkbe ezen a ponton új elem kerül: a könyvtári szolgáltatások ingyenességének vagy önköltségének kérdése. Az állománygyarapítás perspektíváit tárgyalva ez a problémakör egyre inkább megkerülhetetlen lesz.

Az önköltségi elv térhódítása az ingyenességgel szemben

Az ipari társadalom bizonyos szolgáltatásokat ingyenesen (vagy nagy dotációval) nyújt. Azokat, amelyek nélkül a társadalom harmonikus működése veszélybe jutna, de megvásárlásukra még nem alakult ki sem társadalmi igény, sem fizetőképes kereslet. Például a bürokratikus (a weberi értelemben bürokratikus) társadalomnak írni-olvasni tudó állampolgárokra volt szüksége, ezért az alapiskolát ingyenessé tette.

Az ingyenesség tehát nem az „örök értékeknek” szól, és nem is időtlen kategória. A társadalom csak addig a pillanatig fizet az egyes polgárok helyett, amíg az adott szolgáltatás iránt nem jelenik meg a fizetőképes kereslet.

Békés Rozi (Magyarország)

A „pillanatig” szót az előző mondatból nyomban vissza kell vonnom: éppen itt érkeztünk el a probléma lényegéhez. A dotáció nem egyik pillanatról a másikra szűnik meg, hanem mindig úgy, hogy az ingyenesség elve „felbolyhosodik” : a korábban homogén szolgáltatás differenciálódik, a felső szinthez való hozzájutásért pedig már hajlandók a polgárok fizetni is. A társadalom (többnyire állam) ezt rögtön észreveszi és meg is fizeteti. De ha nem venné észre, a törvény akkor is hat, legfeljebb nem az államnak fizetünk, hanem borítékba, kabátzsebbe. Kell-e példákat sorolnom erre?

Ugyanez történt a könyvtárakban is, amikor a korábbi homogén könyvkölcsönzés mellett megjelentek az új, elegáns, keresett (és drága) médiák és szolgáltatások. Az olvasók természetesen tartották, hogy ezekért fizetniük kell (nem tudok róla, hogy valahol is határozottan tiltakoztak volna ellene), s a gazdasági kutyaszorítóba kerülő könyvtárak maguk is ráéreztek, hogy itt fizetőképes keresletre számíthatnak.

Az első külön díj megjelenése azonban egy megállíthatatlan folyamatnak a kezdetét is jelenti.

Az ingyenesség „felbolyhosodása” ugyanis feltartóztathatatlan: minden évben megjelennek a még újabb, még vonzóbb és még drágább szolgáltatások, egyre bővül az anyagi szolgáltatásért nyújtottak köre, s egyre szűkül az ingyeneseké. (A félreértést elkerülendő jegyezzük meg: ez a tendencia a nyugati könyvtárügyekben is jelen van. A gazdasági krízis csak gyorsítja és torzítja a folyamatot, a tendencia azonban a krízistől függetlenül létezik.)

A könyvtárak mindezt tapasztalván riadtan megkíséreltek legalább eszmei rendet teremteni saját szakmai lelkiismeretük megnyugtatóására. Általában az alap- és többletszolgáltatások eszmei kettéválasztásából indultak ki, az előbbi egyértelműen ingyenesnek nyilvánítva. Az elv tetszetős, csak hogy ahol elkezdődik a szolgáltatások áruvá válása, ott ezt a folyamatot többnyire nem az elvek, hanem a piaci viszonyok szabályozzák. Így történhet meg, hogy egyes orosz könyvtárakban (melyek eddig igazán nem voltak túlzott üzleti szellemmel vádolhatók) az alapszolgáltatások szigorú ingyenességének deklarálása ellenére, elkezdtek pénzt szedni a bestsellerek, a legújabb könyvek s a krimik kölcsönzéséért.

Itt ismét kitérőt kell tennem, a félreértéseket elkerülendő: az egyes szolgáltatások önköltséges nyújtása vagy dotációjuk csökkentése normális viszonyok között nem érinti a *könyvtárnak mint intézménynek* társadalmi dotációját. A nyugat-európai könyvtárügyek példája éppen azt igazolja: az önköltségesen nyújtott szolgáltatások térnyerése akkor a helyénvaló, ha a könyvtár ezen az áron képes az állandó megújulásra, szolgáltatási körének bővítésére, képes rá, hogy a társadalmi kommunikáció egyik legfontosabb intézményévé fejlődjön. Az ehhez szükséges társadalmi dotációt meg is kapja. A jelenlegi magyar körülmények között a könyvtárak működési költségeinek radikális csökkentése nem önköltséges-elvű, hanem halott könyvtárakhoz vezetne.

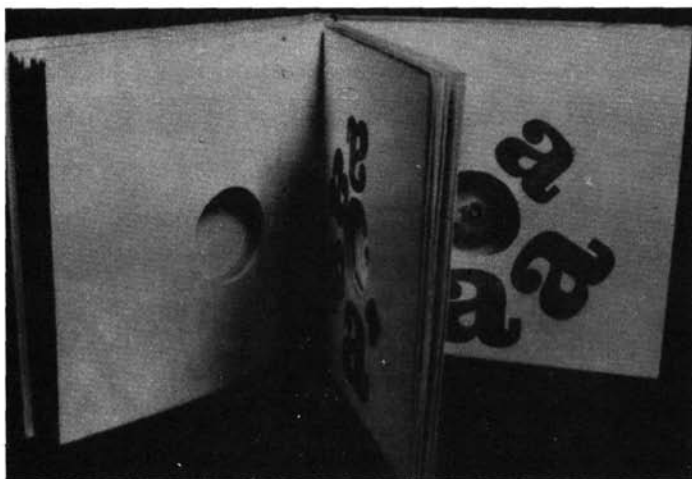
De térjünk vissza: s meddig vezet a szolgáltatások önköltségesé válásának fokozatos tendenciája? E téren is létezik egy kritikus határpont, az átbillenési pont. Kezdetben az intézmények az ingyenesség elvi álláspontján állnak, s kivételképpen tesznek engedményeket az önköltségesítés rovására. Azonban az önköltséges szolgáltatások száma egyre növekszik, s elképzelhető egy határpont, amelyen túl már a szolgáltatások többsége önköltséges lesz, azonban – szociális vagy más megfontolásból – némely szolgáltatását, kivételképpen, továbbra is ingyen nyújtja az intézmény.

Elképzelhető tehát a távolabbi jövőben egy olyan közkönyvtár, amely már nem áll védetten, kívül az üzleti élet törvényén, amelyben az információk nagy részét áruként szolgáltatják a vevőnek. Életerős, gazdag információközvetítő központként képzelhetők el ezek az intézmények, melyekben mindig meglesz az eltökéltség és az anyagi lehetőség arra, hogy teljesítsék egyik társadalmi szerepüket: mindenki szabadon juthasson az információhoz, még ha szociális, egészségügyi vagy egyéb szempontból hátrányos helyzete ebben anyagilag meg is akadályozná.

Az információ térhódítása az „olvasnivaló”-val szemben

A közkönyvtár funkciórendszerének (s ehhez kötődve: állományának) arányeltolódásairól beszélve szólnunk kell még egy ellentéppárról. Az előzőkhöz képest erről kevesebb szó esik a nyilvános szakmai vitákon és a folyosói beszélgetéseken, nem vált ki heves érzelmeket és ideológiai csatákat sem, pedig nem kevésbé mélyen nyúl bele a könyvtár jövőjébe, mint amazok.

A népkönyvtárak alapító atyái egykor úgy képzelték, hogy az új intézmény egyszerre fog épületes *olvasmányokat* és hasznos *tanácsokat* adni. Indulásakor azonban és utána még hosszú ideig a közkönyvtár valójában csak olvasmánykölcsonzó intézmény volt, amelyik mellesleg (inkább szándékában mint a valóságban) szerény tájékoztató szerepet is vállalt. Ez a kezdetben jelentéktelen szerepkör később lassú, de feltartóztathatatlan növekedésnek indult. Évről-évre emelkedett a használt ismeretközlő művek arányszáma a szépirodalommal szemben, gazdagodott a tájékoztatás eszközrendszere, nőtt a nyújtott információk mennyisége. E mennyiségi fejlődésnél azonban jelentősebbek a minőségi frontáttörések: a közkönyvtár igényesen közvetítette használatának a tanulmányaikhoz, amatőr érdeklődési körükhöz, munkájukhoz szükséges ismeretanyagot, majd a „közhaznű tájékozódás”-ban rátalált a maga adekvát tájékoztatói szerepére is. Kialakította az addig senki más által nem nyújtott, de tömegesen igényelt szolgáltatását: praktikus információkat adni az állampolgároknak hétköznapi gondjaik megoldásához. Ezt a szolgáltatást gazdagította a szociális jellegű információnyújtás felvállalásával (kapcsolódva a különféle szociális intézményekhez), az állampolgári (helyi, politikai) tájékoztatással, a jogszabályok útvesztőiben

Csernik Attila (Szerbia)

való eligazítással és az üzleti tájékoztatással. „A közkönyvtár információs intézmény” – ez a deklaráció a 70-es években még a nyugat-európai könyvtárügyekben is inkább szándéknyilatkozatnak hatott, ma egyre inkább megfelel a valóságnak.

A könyvtár ilyen irányú törekvései egybeesnek az alapvető társadalmi igényváltozással. Minél több választékot kínál egy társadalom (a politikában, a gazdaságban, a kultúrában, a mindennapok életében), annál sokrétűbbek és szerteágzóbbak az állampolgárok tájékozódási igényei. Az állampolgárok egyre inkább igénylik és méltányolják azt az intézményt, amely információs szükségleteiket kielégíti.

Ma a közkönyvtárakban egymás mellett él a hagyományos „olvasmánykölcsonzó” és az új – szélesen értelmezett – tájékoztató szerepkör, de semmi kétség, hogy napjainkban az utóbbi a dinamikusabb, erőteljesebben fejlődő. S dinamizmusához nem kis mértékben hozzájárul, hogy egyre inkább felhasználja a számítógép nyújtotta lehetőségeket. Ezen az úton mind gazdagabb tájékoztatói eszköztárhoz fog hozzájutni, hiszen a szaktájékoztatás mellett az általános tájékoztatás és a „közhasznú” tájékoztatás gépi adatbázisai is egyre szélesebb körűek.

A közkönyvtárak tájékoztató funkciója tehát elindult és egyre gyorsabban halad egy olyan úton, amelyen saját belső elvárásai, a társadalom elemi igényei és a kibontakozó technikai lehetőségek mind egy irányba viszik. Felsejlik egy kép: a könyvtár, melynek telefonját minden más intézményénél gyakrabban hívják, mert a polgárok itt kaphatnak a legnagyobb valószínűséggel választ kérdéseikre. Csakhogy ez az út, ez a dinamikus fejlődés az intézmény részére súlyos anyagi konzekvenciákkal is jár. A közkönyvtár előbb-utóbb dönteni kényszerül: vállalja-e a dinamikusabban fejlődő funkciók preferálását (anyagilagban s a gyarapításban is) a lomhább, ámde hagyományosan megszokott szolgáltatásokkal szemben? Vállalja-e a tájékoztatást magasabb szintre emelő, gyakorlati információkat adó gépi adatbázisok egyre növekvő számának beszerzését a könyvbeszerzés rovására?

A *Public Library Quarterly* egyik cikkírója a jövő könyvtárképét rajzolja fel.

Több variánsa közül az egyikben a közkönyvtár egyértelműen tájékoztató intézménnyé válik. „Felhagy a népszerű olvasmányok és a szépirodalmi művek gyűjtésével, átengedve ezt a profilt a könyvkölcsönző ügynökségeknek” – írja a szerző, de aztán (talán megjedve attól, hogy hová vezetnek gondolatai) hozzáfűzi: csak elgondolkoztatni kívánta olvasóit.

Hadd fűzzem én is ugyanezt írásom végére.

Katsányi Sándor

Könyvtár és könyvtáros

Történeti és szociológiai vázlat

„Egy helyes kijelentésnek az ellentétele egy hamis állítás. Egy mélyértelmű igazság ellentétele viszont lehet egy másik mélyértelmű igazság is.” *Niels Bohr*

A könyvtár egvidős az írásbeliséggel. A könyvtárosság viszont – mint formalizált tudástartalmakat és eljárásokat az iskolarendszerű képzésben is megjelenítő foglalkozás – igazából a 20. században nyer polgárjogot a társadalmi munkamegosztás rendjében.

A könyvtáros hivatást természetesen azóta úzték, mióta a könyvtár létezett. Gondoljunk csak *Marcus Terentius Varro* nevezetes könyvtártani munkájára, a *De bibliothecis*-re vagy éppenséggel magyarországi példával élve: egy 13. századi domonkos rendi szabályzat már részletesen rögzíti a könyvtáros feladatát: „A könyvtáros hivatalához tartozik arra ügyelni, hogy a könyvtár elhelyezésére jó és biztos helyiség álljon rendelkezésre (...) a szekrény fából készüljön (...) sok polccal legyen ellátva, a könyveket (...), a más-más tudományszakokhoz tartozókat ezekre helyezték el (...). Dolgozószobája vagy maga a könyvtár legyen (...) vagy ahhoz közel, hogy könnyebben megtalálhassák (...) egy pergamenlapra (...) összes könyvei feljegyeztessenek, s a gyarapodást vagy csökkenést írja hozzá vagy törölje ki (...)”.

Nem egyedül – pusztán a könyvtárosságra jellemző – jelenség ez: mezőgazdasági, mérnöki, kereskedelmi stb. foglalkozási ágak ókori kezdeteiről, az egyes foglalkozási ágak elkülönüléséről, a foglalkozások mibenlétéről éppen az első ismert, mezopotámiai könyvtár agyagtáblái tudósítanak, amelyek a korabeli gazdálkodási viszonyoknak (kereskedelem, ipar, mezőgazdaság) a leírását is adják.

Viszont az említett foglalkozási ágak, szakmák a könyvtárosságnál korábban fogalmazták meg önálló szellemi arculatukat, váltak le egy fogalmilag tágasabb diszciplína egységéből – megteremtve saját tudományosságukat –, gondoskodva egyben az ismeretek hagyományozódásának képzési intézményesítéséről is. Magyar példával élve: a selmeci Bányászati Akadémiát 1735-ben, az *Institutum Geometricum*-ot 1782-ben, a keszthelyi *Georgikon*-t 1798-ban alapították.

Igaz ugyan, hogy *Toldy Ferenc* igazgatósága idején – az Egyetemi Könyvtár már 1874-ben szervezett könyvtárosi szakvizsgát, figyelemreméltóan igényes

---

A tanulmány egy terjedelmesebb dolgozat (Érték és személyiség a könyvtárban) egyik fejezete. A szerző a szerkesztőbizottság felkérésére publikálja a szöveget.

tematikával. Ennek sikeres letétele a kinevezés feltétele volt, azonban ez a képzési forma (éppúgy, mint a többi, 1949 előtt szervezett könyvtárosi szaktanfolyam) nem emelte a könyvtárósságot diplomát adó, hivatalosan elismert szakmává, foglalkozási ággá.

Nem árt azért röviden felidézni az 1874-es vizsga tárgyait: a) könyvkötészet; b) könyvtártan – benne a paleográfia és az oklevéltan elemei; c) egyetemes és magyar irodalomtörténet; d) két vagy három részletes címfelvétel; e) latin, görög és német nyelv.

Országos tanfolyamot először a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa szervezett 1898-ban, amelyet 1913-ig hét alkalommal ismételt meg. Az előadók között találjuk *Gulyás Pált* (bibliográfia), *Ferenczi Zoltánt* (könyvtárárpítészet), *Varju Elemért* (nyomdászat-történet) stb.

A harmincas évek második felében a tanfolyami képzés új lendületet vett. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete 1937-ben szervezte első könyvtárosképző tanfolyamát. A kurzus felügyeletét *Pasteiner Iván*, a közgyűjtemények országos főfelügyelője vállalta, ügyvezető igazgatója pedig *Gulyás Pál* volt.

A vállalkozás méreteire jellemző, hogy a 263 egyesületi tagból 82 fő végezte el sikeresen az első tanfolyamot. (Igaz, a másodikat már „csak” 23-an.) A teljesség igénye nélkül olyan személyiségek, mint *Bóka László*, *Csapodi Csaba*, *Dezsényi Béla*, *Gárdonyi Klára*, *Haraszthy Gyula*, *Jékely Zoltán*, *Kondor Imre*, *Tolnai Gábor*. A könyvtári viszonyokat jellemzi, hogy a hallgatók – szinte kivétel nélkül – a nagy tudományos könyvtárakból és a Fővárosi Könyvtárból verbuválódtak. (Az OSZK és a Fővárosi Könyvtár adta a hallgatóság létszámának közel a felét.)

Az akaratlan összevetés okán idézzük fel a tanfolyam elméleti tárgyainak lajstromát és az előadókat:

1. Könyvtári igazgatás (*Fitz József*)
2. Gyakorlati könyvtártan (*Dávid Antal*)
3. A könyvtárak együttműködése (!) (*M. Buday Júlia*)
4. Katalogizálás (*Goriupp Alisz*)
5. Bibliográfiák (*Asztalos Miklós*)
6. Decimális osztályozás (*Witzmann [Veredy] Gyula*)
7. Könyvtári szakrendszerek (*Gulyás Pál*)
8. Könyvkereskedelem (*Gergely Rezső*)
9. Könyv- és hírlapkiadás (*Máté Károly*)
10. Nyomdászat (*Kner Imre*)
11. Könyvkötés (*Lesskó Béla*)
12. Kéziratmeghatározás (*Halász Gábor*)
13. Ősnyomtatvány-meghatározás (*Fitz József*)
14. Régi magyar nyomtatványok meghatározása (*Trócsányi Zoltán*)
15. Középkori kéziratok (*Gábrriel Asztrik*)

A 100 órás elméleti képzést – ősnyomtatvány és régi magyar könyv-meghatározási gyakorlatok egészítették ki.

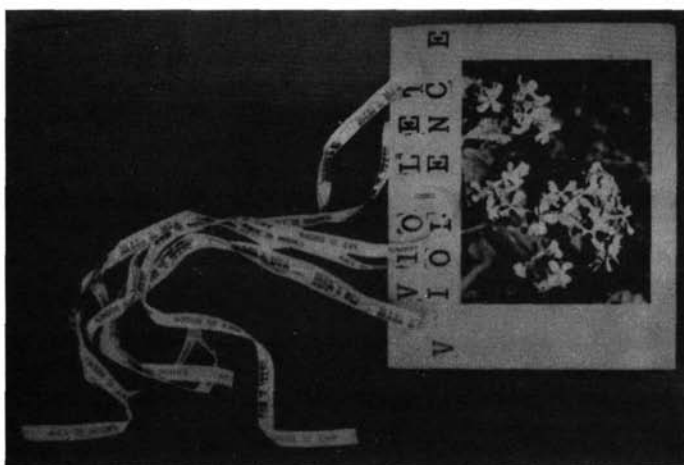
Immár a tényleges történeti összehasonlítás igényétől vezéreltetve érdekes változást regisztrálhatunk a tanfolyami tematikában: míg a korábbi kurzusok a praktikus könyvtárosi ismeretek mellett történeti, irodalomtörténeti és idegen nyelv-ismereti stúdiumokat is beiktattak tematikájukba, addig az egyesületi tanfolyam – joggal apellálva a hallgatók eredeti, bölcsész szakmájának elsajátítása révén nyert műveltségére – az elméleti tárgyak keretében is a forrás- és könyvismeret sajátos, gyűjteményi szemléletű és gyakorlati tudnivalóit taglalta.

A könyvtáros hivatás, a könyvtári szolgálat korabeli megítélése teljes mértékben egybecseng az említett tanfolyami koncepcióval. Jellemzősül álljon itt *Rédey Tivadar* véleménye, aki Madách-párhuzama alapján („A művészetnek is legfőbb tökélye, Ha úgy elbű’ hogy észre sem veszik”) a következőképp foglalja össze a könyvtár hivatásáról alkotott felfogását: „Eszményien jónak alighanem az olyan könyvtárt tekinthetni, amelyben a munkamenet apparátusa a legkevésbé észlelhető, viszont a végzett erőfeszítés eredménye legbőszéesebben élvezhető; ahol a látogató ismeretszomja nincs mintegy a mesterséges légzés tömlőjére rászorulva, hanem olyan természetesen, szinte észrevétlenül jut táplálékhoz, mint éltető eleméhez az emberi tüdő.”

A korszak legkiválóbb könyvtárosainak az életútja, munkássága ugyanakkor két – egymástól markánsan elkülönülő – vonulatba sorolható: Ferenczi Zoltán és Gulyás Pál munkásságában jól megfér az irodalomtörténeti és bibliográfusi-könyvtárosi tevékenység. Ferenczi könyvtárosi, könyvtárigazgatói teendői és nevezetes könyvtártani munkájának megírása közepette alkotta meg a máig is legérzékenyebb Petőfi-életrajzot, irodalomtörténetét, Eötvös és Rimay monográfiáját. Gulyás munkásságában, igaz nagyobb súlyt és fontosságot kapott a könyvtártani (A népkönyvtárak szervezése, 1909; Népkönyvtári címjegyzék, 1910–1916; A könyvek és könyvtárak hajdan és most) és bibliográfusi tevékenység (A bibliográfia kézikönyve I–II. 1941–1942; a „Szinyeyi” folytatása 6 kötetben, A-tól D-ig. 1925–1941), viszont irodalomtörténetként is számotartott személyiség volt (Voltaire és Shakespeare. 1910; Balzac és a heraldika. 1912.). *Szinyeyi József és Petrik Géza* munkássága viszont teljesen más irányt mutat. Szinyeyi, akit joggal tekinthetünk a modern magyar tudományos bibliográfia megteremtőjének, nagyformátumú fundálójának (Magyar írók élete és munkássága I–XIV. Bp. 1890–1914; Hazai és külföldi folyóiratok tudományos repertóriuma I–III. Bp. 1874, 1876, 1885 stb.) ügyvédből, banktisztviselőből lett az OSZK hírlaptárának a megalapítója (nem feledkezvén meg forrásértékű naplójegyzeteiről, mint pl. Komárom 1848–49; Bach-korszak 1849–51.). Petrik Géza pedig könyvkereskedőből vált az egyik legjelentősebb magyar bibliográfussá (Magyar könyvészet 1860–1875; Magyarország bibliográfiája 1712–1860 I–IV. Bp. 1888–1892. stb.).

És folytathatók még a sort, nem állítván azonban, hogy minden korabeli prominens könyvtáros besorolható lenne e két csoport valamelyikébe (Fitz József pl. aligha). Tehát: elegendő okunk van elhinni, hogy kiváló könyvtárossá, bibliográfussá válhatott elismert tudós éppúgy, mint „csak” könyvtáros vagy más praktikus foglalkozást űző személy. Úgy tűnik, a dolog nyitja a tudás megbecsülésében, a gyakorlati könyvtárosi-bibliográfusi munka és a tudomány egységben látásában rejtőzik. Ezt látszik igazolni mindenesetre a korabeli nem-könyvtáros kiválóságok véleménye, a történész *Deér József*é: („Az intézet [ti. a Teleki Pál Tudományos Intézet Történettudományi Intézete – Ch. Gy.] által irányított forrásfeltáró tevékenység során olyan adatbázis létesül, amely megfelelő módon rendszerezve a különböző szakkutatások megkönnyítését szolgálja” vagy a szociológus *Krisztics Sándor*é: „A szociográfiának nem elmélete, nem iránya, hanem eszménye, ideálja (...) az adatgyűjtés mind tökéletesebbé tétele (...). A Magyar Szociográfiai Intézet társadalomtudományi információs és dokumentációs irodaként kezdte meg működését, s ettől az eszménytől nem tért el.”

Az egyesület tantervi tematikája és a vázolt életutak „üzenete” együttesen azt a feltételezést erősíti, hogy formailag ugyan csak 1949-től datálható az egyetemi könyvtárosképzés megindulása, de a két háború között már „benne volt a levegőben” a könyvtárosság hivatalos elismerése, sőt: a jelek szerint az említett tanterv alapozta meg a könyvtártudományi szak stúdiumait.

Guy Blues (Belgium)

Persze – történelmi léptékkal mérve – mégiscsak igaz, hogy a könyvtár, mint munkahely egy ősi intézmény és egy igen ifjú szakma találkozásának színtere.

Önként kínálkozik ezek után a kérdés: hogyan ragadható meg fogalmilag a könyvtár és a könyvtárosság lényege, hiszen a paradox helyzet kialakulását immanens jellemzők is kell, hogy magyarázzák. Sőt: a fenti ellentmondás fényében vajon nem szorul-e módosításra a könyvtárosi munka mibenléte, lényegét adó attribútuma? Ez az újragondolás azért sem takarítható meg, mert a vezetési elvek és eszmék érvényessége, alkalmazási módjai csak az adott szervezet és foglalkozás sajátos arculata, funkció-, feladat- és eszközrendszerének ismeretében ítélnélhető meg.

A könyvtár fogalmát megvilágító definíciók száma tiszteletet parancsolóan nagy. Nem kívánjuk ezek számát szaporítani, annál kevésbé, mert munka-hipotézisként akad azért egy, amely teljes mértékben megfelel céljainknak. Ez pedig *Leopoldo Della Santa* 1816-ban született meghatározása, amely szerint a könyvtár a könyv, a könyvtáros és az olvasó egysége, az implicite ebből folyó tevékenységeké, azaz legáltalánosabban a könyvtár a könyveknek olvasásra szánt és erre alkalmassá tett gyűjteménye.

Nem tekintjük feladatunknak a könyvtár-fogalom történeti jelentésváltozatainak, az egyes felfogások szembesítésének a taglalását. A valóságos, mai modern könyvtári feladatkörök akárha jelzesszerű megvilágítása érdekében azonban egyetlen ponton egy rövid kitérőt kell tennünk. Ez pedig a könyvtár–dokumentáció–információ fogalmi viszonya. A dokumentáció intézményi-szervezeti kereteinek a kialakulása (FID), *La Fontaine* és *Otlet* fellépése óta máig lépten-nyomon felbukkan a kérdés: a bibliográfia, dokumentáció, információ műfajainak művelése mennyiben illeszkedjék (illeszkedjék-e egyáltalán) a klasszikus könyvtári funkciókhoz. A dokumentáció fogalmi terjedelme az idők során változósonkon ment keresztül. Kezdeti időszakában e tevékenységet a bibliográfiával azonosították, a későbbiek során többen is, így *Káplány Géza*, az ellenkező végletet képviselték. Náluk szinte minden érdemi könyvtárosi tevékenység, így a dokumentumgyűjtés, -osztályozás és -közreadás egyaránt a dokumentáció

fogalomkörébe soroltatott be. A magunk részéről *Polzovics Iván* meghatározását tartjuk irányadónak, mert egyrészt a bibliográfiánál tágasabban, de azt sem kizárva, másrészt a túlzó értelmezéseknél célzatosabban a szakirodalom figyelmében, szelektálásában, lényegi tartalmainak a feltárásban és a nyelvi adaptációban látja a dokumentáció feladatát. Ezt a felfogást annál inkább elfogadhatjuk, mert Polzovics nem a dokumentáció fogalomkörébe próbálta beleerőltetni a szükségképpen kívánczó könyvtári tennivalókat, hanem fordítva: a könyvtár hagyományos és tájékoztatási (információs) feladatkörébe illesztette mind a bibliográfiát, mind a dokumentációt. (Úgy tűnik, az idő őt igazolta.) A továbbiakban ezért a könyvtári funkciók és a könyvtárosság fogalmát a lehető legtágasabban értelmezzük, a gyűjtés, megőrzés, katalogizálás, szóbeli tájékoztatás stb. munkálatain kívül ideértve a bibliográfiai és egyéb szakirodalmi tájékoztatási műfajok művelését, az ajánló bibliográfiától az információs szemlék gondozásáig.

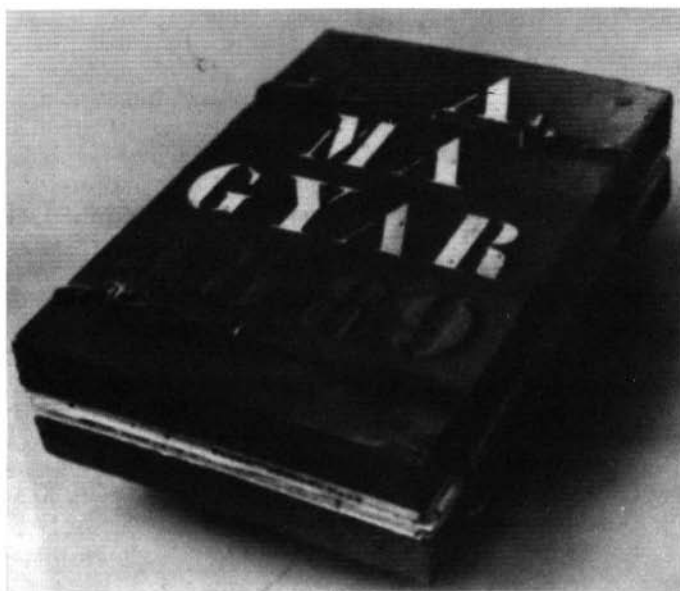
Visszatérve az eredeti könyvtár-definícióhoz: a meghatározás fontos eleme a könyvtár belső és külső jellemzőinek az összekapcsolása, az olvasó bevonása lényegét adó jellegzetességeinek a körébe. Párhuzamos, láttató példával élve *Horváth János* irodalom-fogalmának éppen így immanens faktora, éltető eleme az olvasóközönség maga. Voltaképpen ugyanerről szól *Ranganathan* első törvénye: Books are for users – A könyvek az olvasókért vannak, sőt a modern könyvtári marketing-konceptió is, amely akár a könyvtárosi munka különböző részfolyamataira is kibontja az olvasó-központúság parancsát.

Feltesszük: ha egy szakma, foglalkozás önmeghatározásához eo ipso hozzátartozik külső körülmények, hatások figyelembevétele, úgy fogalmilag a megszokottnál tágasabb tevékenységi körrel kell számolnunk; talán még a viszonylag egzakt módon kezelhető, szorosan vett szakmai elvárásokat, sztemerdekert sem lehet elválasztani a szociológiai meghatározottságtól. (Pl. a könyvtár egyik legklasszikusabb feladata a katalogizálás. A technika, a módszerek megválasztása még ezen a területen sem nélkülözheti az olvasó igényeinek és szokásainak a figyelembevételét, a tájékoztatás kényelmét, komfortját, a köznyelv és az olvasási-viselkedési szokások adta szempontok érvényesítését. Sapiienti sat.)

A hazai mérnök- és gazdászképzés két-háromszáz éves hagyománya révén sikerült e foglalkozásoknak a szakmai illetékesség olyan formalizált „én-képét” kialakítani, amely világos és a társadalom által elfogadott szerepvállalással járt. A mindössze ötödfél (akárha – mint láttuk – érdemben hatodfél) évtizedes múltira visszatekinthető hazai egyetemi könyvtárosképzésnek viszont bizonyos értelemben meg kellett küzdenie a megkésetttség hátrányaival. Ráadásul: az egyetemi könyvtárosképzés éppen 1949-ben, a fordulat évében indult meg, ennek minden politikai-ideológiai következményétől terhelten, de mindenképpen a mennyiségi fejlesztés szándékától vezéreltetve. A szándékot (amelynek részgizságát aligha vitathatjuk, hiszen például a háború előtt a népkönyvtárak gyakorlatilag nem alkalmaztak főfoglalkozású könyvtárost) jól mutatja, hogy az ELTE mellett rövid időn belül sorra alakultak a főiskolai képzőhelyek és a háború előttinél sokkal szélesebb körben honosították a szaktanfolyami képzés rendszerét (az utóbbi – jól tudjuk – egészen mást jelentett, mint a háború előtti).

Jellemzésül: 1935-ben Magyarországon mindössze 168, 10 ezer kötetnél nagyobb állománnyal rendelkező szakkönyvtár működött, s személyzeti létszámuk mindösszesen 761 fő volt. A népkönyvtárak száma 1937-ben 1825, 1938-ban 1910 egység. (A könyvtárosok számára nincs adat. Feltehetőleg fehér hollónak számított népkönyvtárakban főfoglalkozású könyvtáros alkalmazása: amint azt

József K'Dar (Franciaország)

a hivatkozott egyesületi évkönyvből tudjuk, a könyvtárosi teendőket – csekély tiszteletdíj, jutalom fejében – többnyire pedagógusok, jegyzők stb. látták el.)

Ezzel szemben: az utolsó teljeskörű szakkönyvtári statisztika szerint 860 egységet számlált 1982-ben e gyűjtemények száma (főfoglalkozású alkalmazottainak száma 4681 fő, ebből 3 és félezer könyvtáros), s csupán a 120 országos feladatkörű szakkönyvtár főfoglalkozású személyzeti létszáma 1853 főt tett ki 1991-ben, s az 1992-es előzetes adatok szerint az önkormányzati közművelődési könyvtárak száma 3870 egység; a főfoglalkozású alkalmazottak létszáma pedig 3286 fő volt.

Tehát: bármennyire is foghíjas (volt és maradt) a könyvtárak statisztikai adatszolgáltatása, megkockáztathatjuk, hogy a népkönyvtárak, illetve önkormányzati könyvtárak száma az elmúlt 50 évben legalábbis megduplázódott, a főfoglalkozású könyvtárosok száma együttesen – közművelődési és szakkönyvtárakban – a legszolidabb becslések szerint megnyolcszorozódott (800, kontra 6 és félezer, ráadásul – az összehasonlíthatóság hiánya miatt – a szakszervezeti és az iskolai könyvtárakat figyelembe sem vehettük.)

Az ilyen mérvű mennyiségi növekedés önmagában – elvileg – is a minőség-elvűség rovására megy. Nem tekinthetjük véletlennek, hogy a magyar állampolgárok (sőt: könyvtárhasználók) nagyobb része ma olyan személyt lát a könyvtárosban, aki elintézi a kölcsönzéssel, helybeni olvasással, xerografálással stb. kapcsolatos technikai tennivalókat.

A dolog azért nem ilyen egyszerű. Az említett – de igencsak jellemző – könyvtárhasználattal összefüggő szociológiai vizsgálat színtere közművelődési könyvtár, és annak is olvasószolgálati részlege. A vizsgálati tapasztalatokat, eredményeket azonban a szakmai (esetleg a szélesebb) közvélemény hajlamos az egész könyvtárügyre és minden könyvtárosi munkafeladatra, munkakörre kiterjeszteni.

Kettős, indokolatlan generalizálás esetével állunk szemben, amely egyrészt elmosza a funkciók, feladatkörök szolgáltatástípusok, használati szokások tekintetében létező valóságos és fontos különbségeket a közművelődési és a tudományos könyvtárak (és könyvtárosok) között; másrészt éppolyan könyvtárosnak tekinti a szaktanfolyami vagy könyvtárkezelői végzettségű kölcsönzőt, mint pl. a bibliográfia-szerkesztéssel foglalkozó tudományos kutatót.

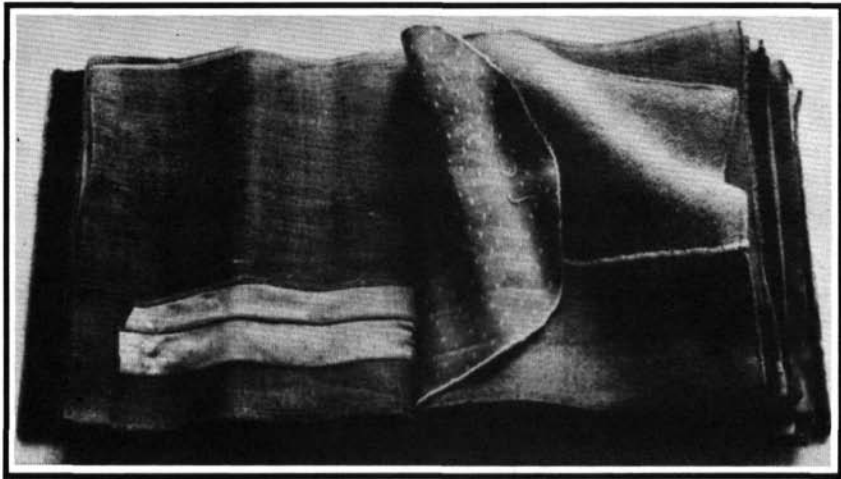
A helyzetet jól jellemzi a *Könyvtáros* hasábjain lefolyt nevezetes fruska-vita, amelynek vitaindító tanulmánya már-már az önvészélyesség hevületével exponálta a könyvtáros szakma értékvesztését.

Nem feledkezhetünk meg azonban egy másik – immár nemcsak Magyarországra és általában Kelet-Közép-Európára jellemző – folyamatról, amely a könyvtárosság mai megítélésének zavarait hozta magával világszerte. Nevezetesen: részint az információhordozók (és részben az információk) számának ugrászerű növekedése, részint az információkereséssel, dokumentumszolgáltatással (általában: az olvasók kiszolgálásával) kapcsolatos igények fokozódása együttesen vezetett a könyvtári „nagyüzemek” kialakulásához, a munkakörök tagolódásához, az érdemi könyvtárosi-információs és a technikai, kisegítő tevékenységek munkaköri szétválásához és a modern információs technológia honosításához. Megjelentek és egyre nagyobb súlyt képviselnek a könyvtári szervezetben azok a munkakörök, amelyek a szorosan vett könyvtárosi munka infrastrukturális hátterét adják.

A helyzet úgy fest, hogy a 120 országos feladatkörű szakkönyvtár főfoglalkozású munkatársainak több mint egyharmada nem könyvtárosi-dokumentációs munkakörben dolgozik (2909-ből 1056 fő); a nem könyvtárosok aránya még nagyobb, ha a teljes szakkönyvtári létszámot vesszük alapul (3628-ból 1382 – bár a vállalati, intézeti szakkönyvtárak esetén nem kizárt a besorolási anomáliák torzító hatása sem).

Tehát: a könyvtárakban alkalmazott nem könyvtáros munkatársak jelenléte, alkalmasint az olvasókkal, felhasználókkal való közvetlen kapcsolatuk (olvasói reprográfia, esetenként számítástechnikai és egyéb – az állomány tartalmaihoz nem kötött – szolgáltatás, technikai referenz stb.) tovább növeli a bizonytalanságot a könyvtárosság mibenlétéről.

Pedig a könyvtárosságnak, a könyvtári munkának – a történelmi változások hullámrezgéseinek közepette is – létezik egy olyan attribútuma, amely az ókortól napjainkig minden más foglalkozástól elkülöníthető, semmi mással nem helyettesíthető szubsztanciáját adja. A nyilvános közlésre szánt források, információk és az olvasók közötti transzmissziós szerepet betöltő személy volt és maradt a könyvtáros, akinek hivatása teljesítéséhez éppúgy szüksége van a források (tudományok) ismeretére, mint a könyvtári-információs technológiában való jártasságra. Ilyen értelemben hamis a tudós könyvtáros kontra könyvtártudós alternatívája; a két dolog elválaszthatatlan egymástól: egy katalógusszerkesztő pl. nem elégedhet meg a katalógizálási, besorolási szabványok ismeretével, autentikus, otthonos szemlélete, gondolkodása nélkülözhetetlen a tudomány és a művészet belső dolgaiban, hiszen az irányzatokkal, iskolákkal, korszakokkal, az élvüléssel, prominens személyiségekkel összefüggő kérdésekben fontos döntéseket kell hoznia. És fordítva: a tudomány művelése egy könyvtárban forrásértékelő, analízis, szintetizáló tevékenység, ahol a tudományosságot maga a könyvtárosi munka szemlélete és metodikája adja. Álljon itt – vállalva a szerénytelenség látszatát – a jelen sorok írójának véleményét megvilágító kérdés-sora: „Az 1924-ben alakult Szociográfiai Intézet tevékenységét méltatva vajon miért állította az alapító Teleki Pál, hogy az »intézet bibliografikus intézette nőtte ki magát«? Nem azért vajon, mert a tudományos munka fundamentumá-

Livia Čaltia (Románia)

nak, lényegi feladatának tartotta azoknak a műfajoknak a gondozását, amelyek a tudomány eredményeinek a bemutatását vállalják a bibliográfiai regisztráció szintjétől kezdve egészen azokig az információs opuszokig, amelyek szöveggözlésre, létező tudományos eredmények összfüggésekbe ágyazására, újszerű megvilágításba helyezésére vállalkozik? Ilyen értelemben *Kosáry Domokos* Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába című bibliografikus műve sem minősül-e (...) éppolyan tudományos munkának, mint a műfajuk szerint originális, valóságosan az irodalom rendszerezésére, értékelésére vállalkozó tudományos produktumok sora?” És továbbmenve – a változások prizmáján át szemlélve a dolgot –: a korábban soha nem látott dokumentum-tömeg, a könyvtári nagyüzem kialakulása, a számítógépes technológia térhódítása vajon nem sérti-e a klasszikus könyvtárosi erények továbbélését, a diadalmas technokrácia nem dobja-e sutba az egyetemes humán szemléletet és értékeket a könyvtárakban is, azokat, amelyekkel *Dávid Antal* a könyvtáros személyét ékesítette fel: (legyen) „jó emlékezőtehetségű, friss eszmetársító készségű, gyors és higgadt ítélőképességű, aki „a szellemi pelyvát el tudja választani a tiszta búzától...”

A fenti kérdésekre azért érdemes különös figyelmet szentelnünk, mert mérlegelésük átvezet közelebbi témánkra: vajon a hagyományos könyvtári szervezet és igazgatás alkalmas-e a könyvtár valóságos és teljeskörűen értelmezett hivatásának a teljesítésére. Mindenesetre *Klebsberg Kunónak* már 1922-ben voltak – jogos – aggodalmai: „A könyvtárak igazgatásánál [is] az elrendezés, őrzés és kikölcsönzés technikuma nagyon könnyen elnyomhatja a könyvtár magasabb, tudományos feladatait.” Éppen a tudományosság érvényre juttatásában látja a korábinál hatékonyabb – rugalmasabb és demokratikusabb – vezetési formák bevezetésének az esélyét: „... s amilyen arányban hódít majd a tudományos szellem a közgyűjteményekben, olyan mértékben fog a tudományos igazgatás igazi formája: az önkormányzat ezen a téren is érvényesülni”.

Két veszéllyel kell tehát – tudományos-szakmai önmegvalósítási törekvései közepette – a könyvtáros társadalomnak szembenéznie: a technikai fejlődésből és az intézmény-növekedésből adódó nehézségekkel, valamint a vezetés és a

Helmut Frerick (Németország)

szervezet alkalmasint merev, bürokratizálódó érvényesülési formáival, s ennek természetszerű következményeivel.

Az alkotásra, új szellemi értékek létrehozására szolgáló attitűd kialakulását éppúgy gátolja az pl., ha egy gyarapító könyvtáros kizárólag display-n megjelenő bibliográfiai adatokból válogat, mint az, ha szakmai kompetenciáját (formalizált alakban), annak mértékét egy szigorúan hierarchikus struktúrában elfoglalt pozíciója adja, s nem személyes képességei, tudása, rátermettsége.

Dőreség lenne persze patikamérleglen kimérni, melyik veszély a nagyobb a könyvtárak, könyvtárosok (és ne feledjük: az olvasók) számára. Mindenesetre a nálunk gazdagabb országok példái azt mutatják, hogy a technikai fejlődés nem jár szükségképpen a könyvtárakban (sem) az alkalmazottak elidegenedésével, sőt: éppen a vezetői információk mechanizálása, strukturálása általában nem fér össze az ilyen információk kisajátításával, monopolizálásával és manipulálásával sem.

Ami a könyvtári szervezet belső működési-irányítási rendjét, annak anomáliáit illeti, okkal-joggal feltesszük: annak állapota nem szemlélhető és értékelhető a társadalmi körülményektől elszakítottan, így az ilyen irányú vizsgálatoknak szükségképpen túl kell lépniük a szorosan vett intézményszociológia keretein. A magyar intézményi helyzet – megítélésem szerint – leginkább azzal a szerény mértékű társadalmi érdeklődéssel magyarázható, amely a könyvtárakat övezi, és ami ebből következik: a társadalmi befolyásolás hiányával.

És ugyanígy, immár szervezés- és vezetéstechnikai szempontból: úgy gondolom a könyvtári szervezet, működés fontos jellegzetességei csak részben tárhatók fel a hagyományos üzemgazdasági stúdiumok latba vetésével – így a sikeres könyvtári menedzsment alkalmazásához sem nyújtanak elégséges alapot. Évtizedek meddő „szervezési” kampányai, munkanorma-kísérletei, statikus, leegyszerűsítő költség-vizsgálatai arra intenek, hogy a szervezet és a vezetés bonyolult – mert sokváltozós – fogalom és összefüggésrendszere mélyebb, elemzőbb, s a könyvtári specifikumokat messzemenően érvényesítő szemléletre van szükség.

Igazság szerint a magyar könyvtárakban még a tudományos munkaszervezés

objektíváló, kvantitatív eszközökkel operáló módszerei sem nyertek igazán polgárjogot – feltesszük: a könyvtári-információs technológia viszonylagos megkésettisége okán. E téren különös hiányt regisztrálhatunk a könyvtári szervezet rendszerszemléletű értékelésének hiányában, valamint a marketing, mint átfogó vezetési koncepció mellőzésében. E két témának ezért külön fejezetet szentelünk. Tesszük ezt azért is, mert mindkettőnek központi kategóriája az érték és az információ, amelyek nemcsak a könyvtári szervezet és vezetés teljesítményét minősítik, de egyben értelmet, keretet adnak az organizmusban tevékenykedő személyiség törekvéseinek és elvárásainak is.

Cholnoky Győző

A felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok át- és továbbképzése II. Tervezet

3. Kapcsolat a nappali oktatással

A rendszer igényeit figyelembe véve, szükséges a nappali, valamint az át- és továbbképzés hallgatói létszámainak összehangolása, a nappali képzés volumenének lényeges növelése. Mivel az át- és továbbképzés a projekt idejére kisegíti a nappali képzést, továbbá mivel a könyvtári rendszer üzemeltetéséhez a nappali szakon végzett hallgatókra is szükség van, messzemenően kívánatos a kétféle képzés összehangolása, az egységes rendszer képzési és továbbképzési igényeinek egyeztetése. Ez a nappali oktatásban konkrét reformokat tesz szükségessé, a hiányok és a redundanciák egységes megszüntetését teszi szükségessé. A projekt és a nappali oktatás összehangja végett utóbbiban a következő – vagy a velük egyenértékű – változtatásokat javaslom:

A projekt elindításához tisztázandó, mi szabályozza, hogy jelenleg a főiskolákon csak kétszakos képzés folyhat, valamint hogy egy tanszék csak egyetlen szakot tarthat fenn. Szükséges, hogy a főiskolai képzés BA vagy vele egyenértékű fokozatot adjon.

Ha a főiskola már BA fokozatra képesít, egyes tanszékeken szükséges a négyéves, kétszakos képzés mellett a szintén négyéves, egyszakos – pl. közgyűteményi informatikus – képzés beindítása is, a piaci igényeknek megfelelően.

A BA szintre felhozott, személyi, anyagi és erkölcsi vonatkozásban a mainál jobban támogatott főiskolai képzés teljesen átveheti az egyetemektől a nappali képzés feladatát. Az egyetemi képzés ezzel párhuzamosan – új feladatként – ahhoz kaphat hasonlóan megfelelő támogatást, hogy kizárólag a kétéves MA és a két-három évig tartó PhD képzésre, valamint az oktatásba integrált kutatásra koncentráljon.

A javasolt struktúra a mainál egyszerűbb; intenzívebb oktatást tesz lehetővé, ami felértékeli a diplomákat; továbbá alulról átjárható. A nem könyvtáros végzettségűek számára a BA fokozat megszerzése a főiskolára, az MA-é az egyetemre való beiratkozással, restrikciók nélkül lehetséges. Az MA feltétele bármilyen egyetemi (MA) vagy főiskolai (BA) diploma, a felvételiző motiváltságából kiindulva. A vizgakovetelmények lényeges szigorításával el kell viszont érni, hogy aki az MA első féléve végére a megkívánt BA szintű könyvtárosi

ismeretekkel nem rendelkezik, az ne folytathassa tanulmányait. Doktori (PhD) fokozat az MA birtokában szerezhető.

A nappali képzés az át- és továbbképzés kezdete után egy évvel, az 1995/96-os tanév szeptemberétől – a továbbképzés tapasztalatait, minőségi követelményeit és szervezeti megoldásait átvéve – szintén megkezdí a rendszergazdák MA szintű képzését, hogy mire azok második évfolyama 1996-ban végez, addigra a nappali oktatás törés és kihagyás nélkül folytathassa ezt a szakirányt. Ugyanez szükséges a nappali MA szintű vezető- és információtechnológus-képzés vonatkozásában 1996 szeptemberétől. (Pl. az ELTE-n ma meglévő informatikai tagozatot 1996-tól az információtechnológusok képzése helyettesítené, a könyvmuzeológiai tagozat pedig szintén MA szinten folytatná tovább.) Az MA szakirányok a szakma kívánásának megfelelően rugalmasan bővíthetők. Kívánatos, hogy – az illetékes szervek, testületek bevonásával – az MKM Könyvtári Osztálya kezdeményezze az ilyen vagy ehhez hasonló nagyságrendű változásokhoz szükséges lépéseket.

4. Költségvetés

A projekt költségvetési főösszesítője a következő költségszámítások adataiból áll össze.

4.1 Infrastrukturális és működtetési költségek

Teljes felsorolásukat a 6. melléklet tartalmazza. Ezek a költségek gyakorlatilag két részből állnak. Egyrészt a különböző eszközök beszerzési költségeiből, másrészt ezen eszközök négyéves működtetési költségeiből.

6. melléklet

Költséghely	Beszerzési költség	Működési költség
Berendezési tárgyak	4.630.000,00	0,00
Technikai eszközök	44.719.000,00	13.415.700,00
Szoftverek	7.654.000,00	6.123.200,00
Irodatechnikai eszközök	3.304.223,00	15.631.401,50
Működési költségek inflációval növelt értéke	0,00	18.000.000,00
Összesen:	60.307.223,00	53.170.301,50
A projekt infrastrukturális költségei összesen:		113.477.524,50

4.2 Alkalmazotti fizetések

A fizetések kiszámításánál a következő lehetőségeket vettem figyelembe: Vannak a projekt állományában alkalmazottak. A fizetésük teljes egészében a projektekből történik (pl. vezetők, adminisztrátorok, oktatásszervezők). Lehetnek a projektnél csak rész munkaidőben foglalkoztatottak, akik jövedelmük egy részét a főmunkahelyüktől kapják (pl. laborvezetők, oktatók).

Az így figyelembe vett lehetőségek közül három lehetséges bérkalkulációt számoltam ki:

I. változat: Minden alkalmazott a projekt költségvetéséből kapja a bérét.

II. változat: Az alkalmazottak közül a laborvezetők, az oktatók és a félállású titkárnők az oktatás helyszínén lévő könyvtárban vannak főállásban, a társadalombiztosítást onnan fizetik. A projekt csak félállásban foglalkoztatja őket.

III. változat: Ebben az esetben a laborvezetők és az oktatók óradíjas bérezést kapnak.

Lét-szám	Beosztás	Nettó bér Ft/hónap	Bruttó bér Ft/hónap	Társadalombiztosítás + 60%	Ledolgozott hónapok	Bér összesen
2	Vezető	50-55.000	80.000	128.00	60	15.360.000
1	titkárnő	22.000	30.000	48.00	60	2.880.000
6	oktatás-szervező	35.000	50.000	80.00	60	28.800.000
8	laborvezető	35.000	50.000	80.00	60	38.400.000
4	oktató	35.000	50.000	80.00	60	19.200.000
7	félállású titkárnő	12.000	15.000	24.00	60	10.080.000
Költségek összesen:						114.720.000

I. változat

Lét-szám	Beosztás	Nettó bér Ft/hónap	Bruttó bér Ft/hónap	Társadalombiztosítás + 60%	Ledolgozott hónapok	Bér összesen
2	Vezető	50-55.000	80.000	128.00	60	15.360.000
1	titkárnő	22.000	30.000	48.00	60	2.880.000
6	oktatás-szervező	35.000	50.000	80.00	60	28.800.000
8	laborvezető	35.000	35.000		60	16.800.000
4	oktató	35.000	35.000		60	8.400.000
7	félállású titkárnő	12.000	15.000		60	6.300.000
Költségek összesen:						78.540.000,00

II. változat

Lét-szám	Beosztás	Nettó bér Ft/hónap	Bruttó bér Ft/hónap	Társadalombiztosítás + 60%	Ledolgozott hónapok	Bér összesen
2	Vezető	50-55.000	80.000	128.00	60	15.360.000
1	titkárnő	22.000	30.000	48.00	60	2.880.000
6	oktatás-szervező	35.000	50.000	80.00	60	28.800.000
8	laborvezető	38 hét * 4 nap * 8 óra * 1.000 Ft				9.728.000
4	oktató	72 hét * 4 nap * 8 óra * 1.000 Ft				9.216.000
7	félállású titkárnő	12.000	15.000		60	6.300.000
Költségek összesen:						72.284.000

III. változat

4.3 Oktatási anyagok

Hús tankönyvvel számoltam a tervezésnél. Ezek átlagosan kb. 10 szerzői ív terjedelműek lesznek. A kézirat költsége 10 000 Ft/ív.

A tankönyvek sokszorosítása a projekt keretében történne. Ez a megoldás jóval olcsóbbnak tűnik, mint a nyomdai sokszorosítás (lásd a működési költségeket: sokszorosító, papír stb.).

A hallgatott tárgyak számát megszorozva az azt hallgatók létszámával, összesen 9300 tankönyvre lesz szükség. Így a költségek a következőképpen alakulnak: $20 \text{ könyv} \times 10 \text{ ív} \times 10\,000 \text{ Ft} = 2\,000\,000 \text{ Ft}$, $9\,300 \text{ könyv} \times 320 \text{ Ft}$ előállítási költség = 2 976 000 Ft. Összesen: 4 976 000 Ft.

4.4 Oktatási költségek

4.4.1 Vezetőképzés

A bentlakásos képzési rész szállásköltségeivel kell számolni. Ez 7 alkalom $\times$ 3 éjszaka $\times$ 1500 Ft $\times$ hallgatói létszám (300 fő), összesen 8 400 000 Ft.

4.4.2 Rendszergazdák képzése

Itt is a bentlakásos képzési rész szállásköltségeivel kell számolni. Ez 9 alkalom $\times$ 3 éjszaka $\times$ 1500 Ft $\times$ hallgatói létszám (100 fő), összesen: 3 600 000 Ft.

4.4.3 Információtechnológusok képzése

A bentlakásos képzési rész szállásköltségei itt 8 alkalom $\times$ 3 éjszaka $\times$ 1500 Ft $\times$ hallgatói létszám (600 fő), összesen: 19 200 000 Ft.

A három szakirány oktatási költségei mindösszesen: 31 200 000 Ft.

4.4.4 Oktatóképzés

A 18 fő oktatással foglalkozó szakember féléves képzésének a költségei tartoznak ide a következő megoszlásban:

Oktatási költségek: *Külföldi oktatók:* a 4. táblázatban megjelölt tárgykörökben (tantárgyakhoz) 6 külföldi oktató összesen 3,5 hónap időtartamban venne részt a képzésben. Közülük egy – a kommunikációs képzésben résztvevő – két alkalommal tart foglalkozást. Részükről a következő költségekkel számolok: útiköltség: $7 \times 50\,000 \text{ Ft}$, napidíj: $105 \text{ nap} \times 200 \text{ DM} \times 52 \text{ Ft}$, óradíj: $105 \text{ nap} \times 8 \text{ óra} \times 1000 \text{ Ft}$, költségek összesen: 2 282 000 Ft. *Nyelvoktatás:* 18 fő részére egy hónapos intenzív bentlakásos angol tanfolyam. Óradíj: $18 \text{ fő} \times 160 \text{ óra} \times 190 \text{ Ft}$, szállás $18 \text{ fő} \times 30 \text{ nap} \times 1000 \text{ Ft}$, költség összesen: 1 087 000 Ft.

Szállás: 12 vidéki résztvevő számára. 3 oktatásszervező: $3 \times 6 \text{ hónap}$, 2 utazó oktató: 1×3 ; $1 \times 6 \text{ hónap}$, 7 laborvezető: $7 \times 6 \text{ hónap}$, összesen: 69 hónap $\times$ 1500 Ft, költség összesen: 3 105 000 Ft. *Útiköltség:* 12 vidéki résztvevő számára havi két alkalommal, 69 hónap $\times$ 2 $\times$ 1000 Ft, költség összesen: 138 000 Ft.

Hazai oktatók: a 4. táblázatban található tantárgyakból. 15 tantárgyból 40 hét $\times$ 20 óra $\times$ 1250 Ft, költség összesen: 1 000 000 Ft. *Napidíj:* vidéki résztvevőknek. A napidíj mértéke attól is függ, hogy a projektben résztvevőket milyen formá-

Beosztás	teljes-, részmunkeidős foglalkoztatás	óraadói verzió
Oktatásszervező 3 fő*6 hónap*30 nap*300 Ft.	162.000	162.000
Laborvezető 7 fő*6 hónap*30 nap*300 Ft.	378.000	2.520.000 7*6*30*2000
Oktató1 1 fő*3 hónap*30 nap*300 Ft.	27.000	180.000 1*3*30*200
Oktató2 1 fő*6 hónap*30 nap*300 Ft.	54.000	360.000 1*6*30*2000
Összesen:	621.000	3.060.000

ban foglalkoztatjuk. Ha teljes- vagy részmunkaidőben, akkor csak napi 300 Ft-tal kell számolni, mert a munkabért a továbbképzés idejére is kapják. Ha a résztvevők egy része csak óradíjas, akkor részükre a továbbképzés idejére napi 2000 Ft bérpótlékkal is számolni kell.

Külföldi továbbképzés: Kívánatos az oktatók részére a külföldi nyitott oktatóval való megismerkedés is. Ehhez javaslok egy egyhónapos USA-beli tapasztalatcserét. A résztvevők száma: 18 fő oktató, 2 vezető. Személyenként 5000 dollár költséggel számoltam, amely tartalmazza az útiköltséget, a szállást, a teljes ellátást, az esetlegesen a helyszínen felmerülő költségeket is. 20 fő x 5000 dollár x 89 Ft. Költség összesen: 8 900 000 Ft.

4.4.5 Oktatói költségek

A könyvtárosok továbbképzésén résztvevő oktatók költségei a bentlakásos képzés során a következők: **Szállás:** 6 helyszínen x 18 hét x 3 nap x 4 oktató x 1500 Ft, 6 helyszínen x 12 hét x 3 nap x 6 okt. szerv x 1500 Ft, összesen: 3 888 000 Ft. **napidíj:** 6 helyszínen x 18 hét x 4 nap x 4 oktató x 600 Ft, 6 helyszínen x 12 hét x 4 nap x 6 okt.szerv x 600 Ft, összesen 2 073 000 Ft. **Útiköltség:** 6 helyszínen x 18 hét x 1 alkalom x 4 oktató x 1000 Ft, 6 helyszínen x 12 hét x 1 alkalom x 6 okt.szerv x 1000 Ft, összesen: 864 000 Ft. Oktatás összesen: 6 825 000 Ft.

A 4.4 fejezet összesen: teljes munkaidős dolgozókkal: 55 158 000 Ft, óraadókkal: 57 597 000 Ft.

4.5 Szakmai tanulmányutak a hallgatók részére

A rendelkezésre álló pénzügyi keretből valamennyi hallgató részére nem biztosítható külföldi tapasztalatcsere. Véleményem szerint a vezetőképzésben és a rendszergazdák képzésében viszont feltétlenül szükség van arra, hogy a hallgatók ne csak a hazai viszonyokat ismerjék meg. Ezért részükre szükség van a képzés időtartama alatt legalább egy egyhetes külföldi szakmai tanulmányútra.

A tapasztalatcsere vagy alanyi jogon vagy bizonyos tanulmányi átlag elérése fölött jár. Az utóbbi megoldást javaslom, mint ami ösztönző szerepet is betölthet. A javasolt tanulmányi átlag a legalább jórendű (4) bizonyítvány. Előzetes becslés szerint ezt a szintet legalább a hallgatók 70–80%-a elérheti. Az utak költségeinek felmérésekor ebből indultam ki.

Mire	Vezető 1.	Rendszer- gazda. 1	Összesen	Vezető 2.	Rendszer- gazda 2.	Összesen
Szállás	230 fő*50 DM* 6 nap	80 fő*50 DM* 6 nap	310*50*6= 93.000 DM *52 Ft =4.836.000	310 fő*50 DM*6 nap	110 fő*50 DM*6 nap	420*50*6=126.00 DM *52Ft.=6.552.000Ft
Napidíj	230 fő*30 DM* 7 nap	80 fő*30 DM* 7 nap	310*30*7= 65.100 DM *52 Ft =3.385.200	310 fő*50 DM* 7 nap	110 fő*50 DM* 7 nap	420*30*7=88.200 DM *52Ft.=4.586.400Ft
Busz	310 fő : 45 fő * 250.000 Ft = 1.750.000 Ft.			420 fő : 45 fő * 250.000 Ft = 2.250.000 Ft.		
Összesen	9.971.200 Ft.			13.388.400 Ft.		

4.6 Nyelvtanfolyam a hallgatók részére

A Katedra Nyelviskola árajánlata alapján számoltam a költségeket. Az első verzióban csak a vezetők és a rendszergazdák számára kalkuláltam a nyelvi képzés költségeivel. A második verzióban valamennyi hallgató részére. I. Oktatás: 400 fő x 18 250 Ft = 7 300 000 Ft. Szállás: 30 nap x 800 Ft x 200 szoba =

4 800 000 Ft. Költség összesen: 12 100 000 Ft. II. oktatás: 1000 fő × 18 250 Ft = 18 250 000 Ft. Szállítás: 30 nap × 800 Ft × 500 szoba = 12 000 000 Ft. Költség összesen: 30 250 000 Ft.

4.7 Tartalék

A különböző költségvetési változatokba 12–15 millió forint tartalékot is beépítettem, a várható inflációs költségek, illetve a tervezési pontatlanságok miatt.

4.8 Tervezett bevételek

A program részére tervezett 2.2 m USD összege 191 000 000 Ft, tandíj 92 000 000 Ft, bevétel összesen: 283 000 000 Ft.

4.9 Főösszesítő

A három változat egymástól aszerint tér el, hogy az alkalmazotti fizetések között a főmunkaidősök, a részmunkaidősök, illetve az óraadói verzió bérei szerepelnek. A 3. változatban kisebb a tartalék.

4.1 Infrastrukturális és működtetési költségek	113.477.524,50	113.477.524,50	113.477.524,50
4.2 Alkalmazotti fizetések	114.720.000,00	78.540.000,00	72.284.000,00
4.3 Oktatási anyagok	4.976.000,00	4.976.000,00	4.976.000,00
4.4 Oktatási költségek	55.158.000,00	55.158.000,00	57.597.000,00
4.5 Szakmai tanulmányutak a hallgatók részére	9.971.200,00	9.971.200,00	9.971.200,00
4.6 Nyelvtanfolyam a hallgatók részére	12.100.000,00	12.100.000,00	12.100.000,00
4.7 Tartalék	15.000.000,00	15.000.000,00	12.000.000,00
Költségek összesen:	325.402.724,50	289.222.724,50	282.405.724,50

5. Záró megjegyzések

A költségvetéssel kapcsolatban a következőket szeretném megjegyezni:

1. Nem tartható fenn a részleges tandíjmentesség eredeti koncepciója, mert a projekt inflációs tartalékát a tandíjbevételekből fedezi. Ez a bevétel a következőképpen alakul: vezetőképzés: 36 M Ft (300 fő × 4 félév × 30 E Ft), rendszergazdák: 8 M Ft (100 fő × 2 félév × 40 E Ft), információtechnológusok: 48 M Ft (600 fő × 4 félév × 20 E Ft), összesen: 92 M Ft.

Összehasonlításképpen: a projektben a képzés alapegysége a 20 hetes szemeszter, heti 10 óra átlagos óraterheléssel (200 óra). Az Open University 200 órás tanfolyama 89 000 Ft/fő, vagyis egy négyszemeszteres képzés ott 354 000 Ft-ba kerül. Ebben a projektben viszont egy fő képzésének átlagos ára csak 270 000 Ft, a tartalék nélküli költségeket elosztva ezerrel; – ennek a juttatásokkal arányos hányadát fizeti tandíjban a hallgató. (Pl. az információtechnológusok 20 000 Ft/szemeszter tandíjból 9000 Ft csak a szállás, ehhez járulnak még a jegyzetek.)

2. A nyelvtanfolyam 1000 ember számára, infláció nélkül, a legkedvezőbb mai áron számítva is 30 250 000 Ft lenne, ezért e kedvezmény kiterjesztését a projekt nem bírná ki (kalkuláció ld. fent). Ugyanazért a legjobb indulattal sem lehet felvállalni 600 információtechnológus szakmai tanulmányútját, mint ösztönzőt.

3. A projekt durván 12–15 millió Ft tartaléka mellé az infrastrukturális

költségek működési költség hányadába épült még további 5 millió Ft potenciális tartalék, 20% inflációs rátát tervezve.

4. A projekt végrehajtásához a költségvetésben nem kalkuláltam a következő kiadásokat: integrált könyvtári szoftver oktatási díja; online és CD ROM költségek (a DIALOG-tól vagy a Data Star-tól megszerzendő a Classroom Instruction Programban való részvétel joga, amely ingyenes hozzáférést biztosít); e-mail költségek; Internet jog (el kell érni, hogy a projekt egyetemhez kötődve megkapja az Internet használati jogot, amely ingyenes külföldi adatátvitelt biztosít); IIF használati díj (további kormányzati támogatás lenne ennek az elengedése).

Számoltam viszont azzal, hogy az oktatás kezdetére minden jelentősebb könyvtárban, illetve a területi oktatási központokban mindenütt ott van az IIF és az e-mail; a projekt bevételei nem adóznak; a projekt beszerzései az egyetemre vonatkozó ügyműködés szabályai szerint vám- és ÁFA-mentesek.

Darányi Sándor

Hirdessen a

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

**Egész oldalas hirdetés 25 000,
fél oldalas hirdetés 12 500,
negyed oldalas
hirdetés 6250 Forint + 25% ÁFA**

**Kiemelt helyen
– a borító 2. és 3. oldalán –
elhelyezett
egész oldalas hirdetésekért
csak 30 000 Forint + 25% ÁFA
díjat kell fizetni
Eszztétikus tervezés
és kivitelezés!**

A KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

---

hirdessen